

Makale Bilgisi: Ordu, F. (2023). Yahya Kemal'in Huzursuzluğu. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, ss.533-553.	Article Info: Ordu, F. (2023). Uneasiness of Yahya Kemal. DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:2, pp. 533-553.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 03.08.2023	Date Submitted: 03.08.2023
Kabul Edildiği Tarih: 19.09.2023	Date Accepted: 19.09.2023

YAHYA KEMAL'İN HUZURSUZLUĞU

Fatih Ordu**

ÖZ

Yahya Kemal; Türk edebiyatında karmaşanın hâkim olduğu, imparatorluğun yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ilk eserlerini vermiştir. O gerek düşüncesi gerekse de sanatıyla bu kaos günlerinde gelenek ile moderni sentezleyebilmiş ve bu yönüyle Türk edebiyatında haklı bir yer edinmiştir. Şairin gelenek ile moderni sentezleyebilmesindeki başarısına karşın gerek onun kendi naklettiklerine gerekse de etrafındaki insanların hatıralarına göz atınca düşünme ile yaşam biçimi arasında yer yer çok derinleşen farklılıklar göze çarpar. Annesinin ölümü ve Üsküp'ün kaybıyla gelenekten kopan şairin yine anne ve Üsküp etkisiyle geleneğe tutunmayı başardığını söylemek mümkündür. Yahya Kemal'in düşüncesi geleneğe yakinken yaşam biçimi ve tercihleri Batılı / modern olarak görünür. İkiye ayrılmış gibi duran zihninin bir yanında anne, Üsküp ve bütün bir tarih yaşarken diğer ucunda baba, Paris ve "Ezansız Semtler" in durduğu söylenebilir. İki farklı âlemi birden yaşama, derin bir çelişki doğurduğu gibi onları daha yakından tanıma imkânı verdiği muhakkaktır.

Bu çalışmada hatırat kitaplarına, şairin şiir ve nesirlerine bakılarak onun düşünce ve hayatı arasındaki farklılık ve arada kalmışlık "huzursuzluk" bağlamında ele alınmış, bu huzursuzluğun göstergeleri mühim yönleriyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ev, gelenek, modern, Yahya Kemal.

UNEASINESS OF YAHYA KEMAL

ABSTRACT

Yahya Kemal produced his first works during the years of chaos in Turkish literature, when the empire collapsed and the republic was established. He was able to synthesize tradition and modernity in these days of chaos with both his thought and his art, and in this respect he earned a deserved place in Turkish literature. Despite the poet's success in synthesizing tradition and modernity, when we look at his own narratives and the recollections of the people around him, the differences between his way of thinking and his way of life, which are sometimes very deep, come to the fore. It is

** Dr., Serbest Araştırmacı, ordufatih7@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8091-8855

possible to say that the poet, who broke away from tradition with the death of his mother and the loss of Skopje, managed to hold on to tradition with the influence of his mother and Skopje. While Yahya Kemal's thought is close to tradition, his lifestyle and preferences appear to be Western/ modern. It can be said that his mind seems to be divided into two, with his mother, Skopje and a whole history on one side, and his father, Paris and the "Neighborhoods without Azan" on the other. Living in two different worlds at the same time creates a profound contradiction and certainly gives us the opportunity to get to know them more closely.

In this study, the difference and in-betweenness between his thought and life is discussed in the context of "uneasiness" by looking at the memoirs, poetry, and prose of the poet, and the indicators of this uneasiness are tried to be determined in important aspects.

Keywords: Home, modern, tradition, Yahya Kemal.

1. GİRİŞ

Gelenek en güzel şekilde sanat eserlerinde kendini gösterip yaşarken en güzel sanat eserlerinin de geleneğin imkânlarından beslenmiş olduğu görülmektedir. Türk edebiyatında "gelenekle modern arasında bir köprü" olarak değerlendirilen Yahya Kemal'in şiiri, gelenek ve sanat eseri ilişkisine dair en güzel örneklerdendir. Bilindiği gibi Yahya Kemal'in ilk eserlerini verdiği yıllar imparatorluğun çöküş ve yıkım dönemidir. Osmanlı'da bu değişim ve dönüşüm yıllarında gelenek, yeni hayatı tartışan insanların ana sorunu olarak göze çarpar. Bu sebeple geleneği Batılılaşma yolundaki Türk edebiyatının temel sorunlarından biri olarak görmek mümkündür.

Yahya Kemal'in Batı'yı reddetmeyen ama geleneğe de yüzünü çevirmeyen tavrı bu tartışmaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Eserlerinde ses ve ahenk unsuru olarak gelenekten beslenirken bu yönelişini Batılı bir duyusla harmanlamasını bilmiştir. Bu doğrultuda da özgün ve yetkin eserler ortaya koymuştur. Özellikle dilin kullanımındaki öncülüğü, modern Türk edebiyatına en büyük katkısı olarak görülebilir.

Yahya Kemal'in "yol açıcı" sanatında; Üsküp'te köklü bir aile içinde büyümesinin, daha sonra gittiği Paris'te devrin sanat anlayışını önde gelen edebiyatçılardan yakın biçimde öğrenmesinin payı büyüktür. Bu ortamlarda gelişen düşünce dünyası ve sanatçı duyarlılığıyla ortaya çıkan sanat ürünlerinin gelenek ile modern birleştirmede bir "köprü" vazifesi gördüğü muhakkaktır. Ama asıl pay, bu yoldaki çabası ve düşüncelerindedir. Çünkü o birbirinden çok farklı yerlerde duran iki duyus tarzını, hayat biçimini "bütünleyen" sanat eserlerini bu düşünceler içinde tamamlayabilmiştir. Türk edebiyatındaki konumunu da geçmişi reddetmeden bugüne bir kapı aralayabilmesiyle kazanmıştır.

Dün ile bugünü birleştirme yolundaki düşünce ve sanat eserleri ile Türk edebiyatında haklı bir yer edinen Yahya Kemal acaba kendi hayatında da böyle bir “bütünlüğe” sahip miydi? Tarihe yeni bir bakış açısı getirmiş, şiire yeni bir yol çizmiş, yaşadığı şehre ve insanlara yeni bir üslup kazandırabilmiş bu sanatkârın hayatı; zannedildiği gibi kendine sağlam bir yer edinebilmiş, iç çatışmalarına çareler üretebilmiş, ne istediğini net olarak görebilmiş bir yerde miydi?

Berna Moran, Huzur romanını değerlendirirken “Bir Huzursuzluğun Romani” (Moran, 2002, s. 269) başlığını uygun bulmuştur. Çünkü Moran’a göre, geleneksel ve modern olanı kendisinde birleştirebilen Nuran karakterini çıkararak en büyük sebep Tanpınar’ın huzursuzluğudur. Bu çalışmada bütünü arayan, geleneği devam ettiren ve bugün için yeni yollar açabilen Yahya Kemal’in yaşam ve zihniyetinde ömrü boyunca hissettiği birbirini bulamamalar, çatışmalar ve ikiliklerin altında yatan huzursuzluğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda birinci bölümde sorunları daha iyi ortaya koyabilmek amacıyla Yahya Kemal’in hayat hikâyesine, ikinci bölümde hayat hikâyesinde beliren çatışmaların genel hatlarla adlandırılmasına ve ortaya konmasına, üçüncü bölümde ise bu çatışmalar karşısında arayışlarına yer verilmiştir.

2. Hayat: Huzur Çevresinde

2.1. Yekpare Ayna

Yahya Kemal’i tek bir kelime veya kavramın etrafında tanımlayabilmek, huzur ya da huzursuzluğunu bu kavram etrafında çözümlenmeye çalışmak oldukça zordur. Bunun sebebi birbiriyle çok uzak görünen hatta çelişen hayat biçimlerinin, görünüşlerinin Yahya Kemal’in zihninde yan yana işleyişidir. Onda hiçbir şey tek başına ilerlemez. Onun çocukluk günlerinde de bu iç içeliği görmek mümkündür: ev (ortamı), anne ve Üsküp. Bu üç unsur onun çocukluk aynasının üçe bölünmüş hâli gibidir. Bu üç parçayı birbirinden ayırmanın imkânı yoktur. Her bir parçanın anlamı birinin diğerine karışmasıyla oluşur.

Hatıralarındaki dille anlatacak olursak (Kemal, 2022a): Çocukluk günleri, millî havanın en kesif yaşandığı Balkan şehirlerinde hatta o şehirlerin en köklüsü sayılabilecek Üsküp’te geçmiştir. Yahya Kemal, Üsküp’ü “ilk asırlardaki çeşnisini tamamıyla muhafaza etmiş bir vatan şehri” olarak anlatır. Ona göre Üsküp, “İstanbul’dan Selanik’ten gelen yeni kelimeleri, yeni eşyayı hatta yeni şarkıları alafranga telakki” edecek kadar eski ve o kadar Türk’tür. İşte şair de bu “Müslüman toprağının en hararetli çerçevesinde” doğmuş ve büyümüştür: Evleri İshâkiye Camii’nin hemen bitişiğindedir. Bu caminin geniş mezarlığında “Fatih devrinin çetin Müslümanlığı” (Kemal, 2022a, s. 40) yaşamaktadır. Duyup dinlediği, görüp karşılaştığı bugünden çok dünün mirası gibidir.

Üsküp'te doğup büyüdüğü evdeki lalalar, dadılar, kahramanlık destanı anlatan uşaklar Müslümanlık ruhunu kendilerinde gördüğü ilk insanlardır. Bu insanlar, Balkanlarda asırlardır tutunup boy vermiş İslâm geleneğinin canlı birer timsali gibidir. Annesinden Yunus ilahilerini, hemen yanı başındaki odada evin uşağı Hüseyin'den Battal Gazi destanlarını; Budin, Belgrat, Leskofça türkülerini dinler. Onun çocuk ruhunu, fetih rüyaları içindeki Macar ufuklarına bu destan ve türküler kanatlandırır.

Aile fertleri onun üzerinde çok etkili olsalar da hakiki terbiyecisi annesidir. Nakıye Hanım kökü çok eskilere giden Şehsuvar Paşa ailesindedir (Banarlı, 1960, s. 16). Hatıralarında bahsettiğine göre orta boylu, kumral, semizliğe meyyal bir bünyededir. Çok hisli ve asabidir. Okuma yazma bilmez. Beş vakit namazını kılar. Vakar ve haysiyet bahsinde müfrit derecede hassastır (Kemal, 2022a, s. 5). Oğluna ilk din terbiyesi olarak Kur'an'ı öğretir (Banarlı, 1960, s. 24). Oğlunu inanç ve geleneklerine bu kadar dikkatle yetiştiren Nakıye Hanım, ondan vasiyet olarak Peygamberini ve Sultan Murat Efendi'sini sevmesini ister. "Bu Murad adında, Balkanların büyük fatihlerinden Birinci Murat ile İkinci Murad adı birleşmektedir." (Banarlı, 1960, s. 25).

Yahya Kemal'in ailesi Üsküp'e Niş'ten göç etmiş bir ailedir. Ailenin Niş'te bıraktığı toprakların çoğu zamanla Sırbistan sınırlarında kalır. Elllerinde sadece Rakofça çiftliği kalmıştır. Yahya Kemal bazı yazları bu çiftlikte geçirir. Rakofça kırları ona eski fetihlerin ruhu kadar ilk defa kaybetmenin sancısını da vermiş olmalıdır (Dizdaroğlu, 2000, s. 61). Bu kayıplar zaman içinde çoğalacaktır.

2.2. Büyü Bozumu

Evde ve Üsküp'te her şey bu düzen içinde yürürken Babası İbrahim Bey Selanik'e taşınmak ister. Nakıye Hanım bu talebe şiddetle karşı çıkar. Gerek İbrahim Bey'in ısrarı gerekse de Nakıye Hanım'ın verem hastalığına bir tedavi bulunur umuduyla Selanik'e taşınılır. Üsküp'ten Selanik'e taşınınca Nakıye Hanım'ın huzuru ve sıhhati tamamen bozulur. Son bir çare olarak Üsküp'e geri dönse de şifa bulmasında oldukça geç kalınmıştır. Bu sıkıntılı günlerde Yahya Kemal bir gece rüyasında annesinin öldüğünü, çenesinin bağlandığını görür. Korkuyla yatağından fırlar. Yan odaya geçtiğinde tıpkı rüyasındaki gibi bir manzarayla karşılaşır. Bu faciyanın tek tesellisi annesinin çok sevdiği Üsküp'te ölmesi ve vasiyeti üzere aile kabristanlığına defnedilmesi olur. Nakıye Hanım, hastalığının en şiddetli günlerinde bile Selanik'te tedavi olmak yerine bir Müslüman şehri olan "Üsküp'te ölmek, orada İsa Bey mezarlığında babası Dilaver Bey'in yanında gömülmek istemiş" (Kemal, 2022a, s. 8) ve de kader öyle tecelli etmiştir.

Yahya Kemal, annesinden aldığı terbiyeyi bir müddet devam ettirmek ister: "İlk sofuluğum, on üç yaşında, annemin ölümüyle başladı. Hemen her gece annemin ruhuna Yasîn okurdum. Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim

diyebilirim.” (Kemal, 2022a, s. 42). Şair her ne kadar sofuluğundan dem vursa da onu bir atmosferin içinde yaşatan esaslı ses geriye tek bir resim bile bırakmadan susmuştur. Bu talihsizliğe bütün ömrünce, “bir resmi hayatımın en büyük bir yadigârı olurdu,” diyerek hayıflanmıştır. Gidenlerin geride bir şey bırakmadan kaybolması onu dünden kalan, devam eden, hâlâ yaşayan bir şeylerin arayışına yönlendiren esas sebeplerden olmalıdır.

Annesini kaybetmesi Yahya Kemal’in içindeki yekpare aynanın ilk kırılmasıdır. Düştüğü boşluktan babasına tutunarak kurtulmaya çalışsa da başarılı olamaz. İbrahim Bey, Nakıye Hanım’ın ölümünden bir yıl sonra evlenir ve Üsküp’te Vardar’ın kenarında eskisi gibi geleneksel olmayan muhacir mahallesinde bir ev tutar. Değişen aileye ve mahalleye ayak uyduramayan Yahya Kemal aile yuvasının sıcaklığını tümünden yitirir. Bir süre sonra yatılı olarak Selanik İdadisi’ne gönderilir. Hastalıklar, okul derken hayatı hiçbir zaman eski nizamını bulmaz. Üsküp ile Selanik arasında kalmış gibidir. Bir yandan camileri ve şadırvanlarıyla Köhne Üsküp’e özlem duyarken (Kemal, 2022a, s. 118) diğer taraftan daha “medeni şehir” Selanik’te yetiştiğinden çok başka bir yaşama doğru atılır.

Üsküp ve Selanik’te aradığını bulamayan Yahya Kemal’e yeni bir okula kaydolmak amacıyla İstanbul’un ufku görünür. 1902 Nisan’ında yani 18 yaşında İstanbul’a gelince Fazlıpaşa’da akrabası Besim Ömer Paşa’nın evinde kalmaya başlar. Kayıt dönemini kaçırdığı için Galatasaray’dan kabul alamaz. Dönem başında bir daha başvurması istenir. Fakat lisan şartını yerine getiremediği için Galatasaray’dan ve daha sonra başvurduğu Robert Kolejinden kabul alamaz. İbrahim Bey’in köşkünde iken “Sarıyer âlemlerini” keşfeden şair, kalan zamanlarında şiirle meşgul olmaya başlar. Servet-i Fünun mecmuaları baş tacıdır. Bir yandan da Batılı romana hevesi başlar ve önceleri belli belirsiz duyduğu Paris’e ilk bağlanması bu yolla olur.

Paris o yıllarda hemen hemen bütün memleket gençliğinin hayalidir. Memleketteki hafiyе havasının da etkisiyle romanlardaki Batı hayatına, oralardaki şehirlere, tiyatrolara, hür insanlara özlem duymaya başlar. “Memleketi zindan, Avrupa’yı nurlu bir âlem gibi” (Kemal, 2022a, s. 89) görür. Bu özlemde sanat ve hürriyet aşkı kadar Jöntürklerin de etkisi vardır. Yahya Kemal daha önce Selanik’ten bildiği ve Üsküp’te Ragıp Efendi’den dinlediği Jöntürk hikâyelerini (Kemal, 2022a, s. 73) “Sarıyer âlemlerinde” Paris’ten gelen Şekip Bey’den yeniden dinler. Bu vesileyle de Jöntürk sevgisi ve Paris özlemi iyice artar.

2.3. Kaçış

Yahya Kemal’in uzaklara gitme duygusu annesinin ölümüyle birlikte ortaya çıkmıştır (Kaplan, 1999, s. 259). Bu duyguyu gerçekleştirme şansını İstanbul’da bulur ve bir Fransız acenta memurunun yardımıyla Paris’e kaçar. Ahmet Ağâh olan adını Yahya Kemal’e çevirir (Baydar, 2015, s. 79). Paris’te 1903 ve 1912 yılları arasında kalır. İlk günlerinde, heyecan duyduğu

Jöntürklerin arasına katılsa da beklediği ortamı bulamaz. Bu erken vazgeçişte ortamın zayıflığı kadar babasından gelen uyarılar ve gönderilen paranın kesilmesi korkusu da vardır. Quartier Latin’de dar bir oda kiralayıp Jöntürklerle ilişkisini azaltır. Gözü sanat âlemlerindedir. Fakat Fransızca bilmeden bu ortamlara girebilme şansının olmadığını anlamıştır. Kırsalda kalan Meaux Kolejine yazılarak büyük bir çaba ile bir yılda eksikliğini tamamlar ve Quartier Latin’e geri döner.

Dönüşünde iki yıllık Sciences Poitique’e kaydolsa da gözü Quartier Latin’dedir. Paris üniversitelerinden çıkan öğrencilerin bu mekânda Latince konuşmaya devam etmesi sebebiyle Quartier Latin (Latin mahallesi) adı verilen ve “asıl canlılığını Sen Mişel Bulvarı’nın teraslı kahvelerinde görmek mümkün olan bu mahalleden” (Ayda, 1984, s. 32) ayrılmaz ve dokuz yıl boyunca Paris’e bu pencereden bakar (Ayvazoğlu, 2008, s. 387). Abdülhak Şinasi’nin “Açık bir üniversiteye” (Hisar, 1959, s. 10) benzettiği bu semt onun hakiki eğitim yeri olur.

Talih onu “La belle époque (güzel devir)” denen yani yirminci yüzyılın başı ile Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen sürede Paris’e taşımıştır. Yahya Kemal’in de içinde bulunduğu dönem Fransız şiir tarihinde çok önemli senelerdir. Aşırı cereyanlar bu senelerde durulmuş, elde edilen kazançların bilançosu bu senelerde yapılmıştır (Ayda, 1998, s. 24). Yahya Kemal’in “Eski Paris” diye övdüğü şehir bu Paris’tir.

Yahya Kemal Paris’te iken Jöntürklük gibi siyasi meselelerle neredeyse hiç ilgilenmez. 1904’ü Paris’te kilise ve din düşmanlığının azdığı, sosyalist cereyanın sert bir rüzgâr gibi estiği bir yıl olarak anlatır. “İstanbul’dan çıkarken zaten dine karşı kafamda şedid bir aksülamel vardı. Paris’te dinsizliğim arttı.” (Kemal, 2022a, s. 121) diye de ilave eder. Sokaklarda kalbi genişleyerek ve gözyaşları içinde dinlediğini söylediği Enternasional rüzgârının etkisi uzun sürmez. O Fransız edebiyatıyla bilhassa Baudelaire, Valery, Verlaine ve Heredia gibi şairlerle ilgilenir. Yahya Kemal’den evvel Paris’e gidenler “Paris’in fizikî yapısı, binalar bahçeler, çarşı, eğitim, ticaret askeriye gibi somut varlıkların, maddî yapının ve günlük hayatı ve medeniyeti oluşturan fikir sisteminin üzerinde durmuşlardı. Yahya Kemal ise hepsinin evvelinde olan ideyi ve ruhu tanımakla kalmamış, onu yaşamayı başarabilmiştir.” (Şenler, 2008, s. 153 - 155).

Yahya Kemal, Paris’in o muhteşem çağının bittiği günlerde (1912) memlekete döner. “Hazin Musahabe” adlı yazısında Paris’in en güzel dönemini gördüğünü peşinden gelen yıllarda şehrin o büyüsunün kalmadığını anlatır (Kemal, 2017, s. 138). Kendisi pek bahsetmese de dönüş kararının en önemli sebebi, mali durumu bozulan babasının artık para göndermemesi olmalıdır. Paris’te düzenli bir tahsil almamıştır. Babasının nazarında “bir baltaya sap olamamıştır.” (Uysal, 2006, s. 139). Trenin hareketiyle birlikte adeta damarları kopmuş gibi (Kemal, 2022a, s. 107) geriye döner.

2.4. Yeniden İstanbul

Yahya Kemal, Paris'ten İstanbul'a döndüğünde Balkan savaşları patlak vermiş "Firuze kubbeleriyle vatanın şehri" olan Üsküp yitirilmiştir. Bütün bu kayıp zamanlarında şair daha çok bir hayalin içindedir. Tıpkı Albert Sorel'den ve Hippolite Taine'den dinlediği, HJ Heredia'dan öğrendiği gibi "geçmişe kendi tarihinin içinden bakmayı" (Uysal, 2006, s. 117) deneyen "yeni bir ses ve bakış"ın sahibidir. Bu yeni ses ve bakış sahibi genç, kısa zaman içinde İstanbul'da iyi bir muhit edinmekte zorluk çekmez. İşsiz ve gelirsiz olmasına rağmen dost davetlerinde, misafirliklerde el üstünde tutulur.

İlk misafir edilmelerin ardından Yakup Kadri ile önce Erenköyü'ne sonra Büyükada'ya yerleşir. Peşinden gelen yıllarda (1913-1918) "daimî ikametgâhı Büyükada'da olmakla beraber kışları Şişli'de" (Banarlı, 1960, s. 138) kalır. 1919 yılına kadar Yahya Kemal'in özellikle yazlarını geçirdiği Büyükada günleri oldukça rahat ve neşelidir. Aşk hikâyeleri, Ada gezintileri, dost meclislerinde şair; tıpkı Paris'te geçirdiği yıllar gibi ömrünün yeni bir kısmetini daha yaşar. Bunun yanında tarih ve edebiyat dersleri olmak üzere önce Darüşşafaka'da daha sonra Medresetü'l-Vâîzîn'de ve Darülfünun'da hocalık yapar. Çok kazanmasa bile seçkin insanlar arasındadır ve özellikle sanat ortamlarında itibarı büyüktür.

Şişli, Kadıköyü ve Erenköyü'nde geçen kışlar gibi, Büyükada'nın sefa günleri derin bir acı ile son bulur. Birinci Harb'in ardından İstanbul işgal edilir. Sokaklarda Fransız ve İngiliz askerleri dolaşmaktadır. Azınlıklarda özellikle de Rum ahalide Yunan bayraklarını evlerine, işyerlerine asanlar; dükkân pencerelerine "Zito! [Zafer]" yazanlar görülmektedir. Anadolu'da kurtuluş savaşı başlamıştır. Yahya Kemal bu yıllarda "Dergâh Mecmuası etrafı"nda (Kaplan, 1999, s. 251) zaman geçirir. Dergâh ve diğer dergilerde milli mücadeleyi destekleyen mühim yazılar yazar. Gerek savaş yıllarında gerekse de sonrasında İstanbul'dan ayrılmayan şair için hayatında kırılmalara sebebiyet verecek olaylar yaşanmamıştır.

Cumhuriyet'in ilanının ardından Urfa, Yozgat gibi vilayet mebuslukları dolayısıyla Ankara'ya gidip gelme; Polonya, İspanya, Pakistan gibi ülkelerdeki çeşitli elçilik görevleri sebebiyle yurt dışına çıkıp dönmesiyle devam eden bir İstanbul hayatı vardır. Yahya Kemal İstanbul'a geliş gidiş meşgaleleri arasında bir eve ve aileye sahip olamaz. Onun ömrü misafirliklerde ve daha sonra da otellerde geçer. Tıpkı Paris'teki yaşantısına benzer bir bohemlikle İstanbul'da ömrünü tamamladığını söylemek mümkündür.

3. Huzursuzluğun Ardında Duran Çatışmalar

Tanpınar, İsmail Dede Efendi için "iki ayrı rüzgârda çırpınmak" (Tanpınar, 2019, s. 285) ifadesini kullanır. Bu tanımlamayı Yahya Kemal için de yapmak mümkündür. O Doğu ile Batı'nın eşliğinde yaşamış, sanatının nizamını o

eşikten belirlemiştir. Kendini hep annesinin tarafında hissetmesine rağmen babasının çevresinde vakit geçirir. Üsküp'ü sever ve özlerken Selanik'te olmaktan memnundur. Her şeyi “Yeni Usul” mekteplerden öğrenmişken kalbi, diline şeker yalıtılıp gönderildiği “Eski Mektep”te atar. Frenk şapkalı ve elbiseli gezerken gözü, ruhu sarıklı ve fesli insanlar arasındadır. Taksim’de, Kadıköyü’nde, Büyükkada’da yaşarken Üsküdar’a bakar ve Kocamustapaşa’yı özler. İlhamını bulduğu yer Paris iken İstanbul’u yazar. Paris’ten gelmiştir ama bir yandan da taşra kökenlidir.

Tarihe ve edebiyata yeni bir sentezle bakabilen Yahya Kemal annesinin ölümüyle birlikte kaybettiği bütünlüğü bir daha yaşayamaz. Bunda birbirine zıt görünen kendi duyuş ve yaşayış biçimi etkili olmalıdır. Şairin arada kalmışlıkları başlangıçta kendi iradesi dışında gerçekleşirken kararlarını kendisinin aldığı sonraki yıllarda da bu çatışmalar devam eder. İnsanın ne anne babasını ne de doğup büyüyeceği memleketi seçme gibi bir şans vardır. Yahya Kemal anne ve baba çatışmalarının, Üsküp ve Selanik tartışmalarının yapıldığı dönemlerde çocukluk yaşlarını sürdüğü için onun tercihlerini keskin bir tanım içinde sunmak zordur. Şairin daha sonra ruhî ve kültürel sorunlarının devam etmesi bir maruz kalma değil bir karar verme evresi olarak görülebilir. Bu sebeple Yahya Kemal'in iradesi dışındaki çatışmaları dış sebepler, iradesiyle devam eden çatışmaları ise iç sebepler başlıklarıyla incelemek mümkündür. Karşılaşılan örnekler bir huzursuzluğa yol açan ailevi, ruhî ve kültürel sorunları daha net görmemize imkân verdiği gibi çocukluğundan bu yana sürdürdüğü sorunların da neler olduğunu gösterebilir.

3.1. Dış Etkiler Etrafında

3.1.1. Anne – Baba

Yahya Kemal'in anne ve babasının hayat anlayışlarının birbirine uyumlu olduğunu söylemek zor. Nakıye Hanım evine ve âdetlerine düşkün iken Baba İbrahim Bey dışarıdaki hayata ilgili; eğlenceye, işrete bigâne kalmayan biridir. Bu iki farklı anlayış sahibi karı koca, bazen evde de tartışırlar. Hatta bir keresinde Nakıye Hanım, İbrahim Bey'in içkisini dışarıda içmek yerine hiç değilse evde içmesini talep ederek (Kemal, 2022a, s. 6) orta bir yol bulmaya çalışır. Bu teklif geçici bir çözüm getirirse de bir zaman sonra İbrahim Bey'in Selanik'e taşınmaya karar vermesiyle tartışmalar yeniden büyür.

Yahya Kemal, anne ve babasının zıtlaşmasında daima annesinin tarafını tutmasına rağmen istek ve yaşantısı babasından farklı değildir. Babasının arkadaşlarının muhabbetlerine ilgi duyar. Annesi hastalık günlerinde onu yanında görmek istemesine rağmen Yahya Kemal dışarıda oyun peşindedir (Kemal, 2022a, s. 10). Yahya Kemal'in bu tavırlarına bakınca onu sevdiği ve inandığı şeylerden ayrı tutan engel olamadığı bohem bir his taşıdığı düşünülebilir. Şairin erken yaşı ve kaynakların sınırlılığından dolayı kesin bir hüküm verebilmek güç görünüyor. Ama çocukluğundaki bu tavırlar

ile onu sevdiklerinden ayrı tutan tercihlerinin bir ilişkisi olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Nakiye Hanım'ın ölümü ve babasının yeniden evlenmesi ile Yahya Kemal'in İbrahim Bey ile arası iyice bozulacak ve sığınağı olan annesini yitirşinin boşluğunu en derin hâliyle o zaman idrak edecektir. Bu boşluk, ömrü boyunca kapanmadan devam eden bir mazi rüyasına dönüştüğü gibi sanatının da mühim bir ilhamı olacaktır.

3.1.2. Üsküp – Selanik

Anne ve babanın kültürel ayrışmasında Nakiye Hanım'ın zihniyetini Üsküp kültürüyle, İbrahim Bey'in zihniyetini ise Selanik kültürüyle değerlendirmek mümkündür. Üsküp daha muhafazakâr, geleneklerini yaşatan bir şehir iken Selanik daha kozmopolit ve Batılıdır.

Üsküp'ün hikâyesi Yıldırım Bayezid'in vatanın bir müdafaa kalesi olarak şehri şimale karşı kurmasıyla başlar. Üsküp zamanla Rumeli'de Türk İslam inancının tekâsüf ettiği bir Yıldırım Bayezid Han diyarı olur. Evlâd-ı fatihân onun yadigârıdır. Şehir, bütün fetih hikâyelerinin canlı bir şahidi gibidir ve her taşında milliyetin ruhu şekillenmiştir. Karşılaşılan manzara Fatih devrinin ruhani bir mezarlığını andırır.

Her köşesinde bir evliya yatar. Bu sebeple Halk Üsküp'te en az Bağdat'ta olduğu kadar evliya yattığına inanır. Şehrin mirası o kadar sağlam o kadar kendisidir ki, İstanbul'un fethinde kanını döktükten sonra Haliç kenarında Üsküplü mahallesini kurmakla İstanbul'a ilk Türk mayası bu şehirden çalınmıştır. Şehrin Yıldırım Bayezid devrinden beri değişmemiş bir zihniyeti vardır. İnsanları karakterli, dinine bağlı ve efendi bir millettir. Her biri Murad-ı Sâni devrinin canlı birer resmi gibidir. Seciyeleri ve sıhhatleri demir gibi olan bu ihtiyarları gören bir İstanbullu, Naima Tarihi'nden fırlamış zanneder (Kemal, 2022a, s. 53-55).

Yahya Kemal'in Selanik'te hürriyet hissi güçlenir. Unutmamalı ki Selanik bu yıllarda saray muhalifî insanların yaşadığı, Jöntürklük rüzgârının estiği bir şehirdir. Yahya Kemal, annesinden çok babasının anlayış dünyasına denk gelen bu şehirde ilk defa “asi” ruhlu insanlar görür ve onlara bir yakınlık hisseder. Hatta bir keresinde babasının arkadaşlarıyla konuşurken söze karışarak Abdülhamit'e ağır hakaret içeren sözler sarf eder. Buna şahit olanlar onu bir kenara çekerek yaptığının yanlış olduğu tembih ederler. Yahya Kemal Paris'e kaçarken görevlilere, Avrupa'ya kaçma amacının Abdülhamit aleyhine yazı yazmak olduğunu söyler (Kemal, 2022a, s. 98).

Yahya Kemal, anne ve baba arasında kaldığı gibi Üsküp ve Selanik arasında da ikileme düşer. Gerçi şair bu ayrışmada da Üsküp'e yakın duruşunu her fırsatta anlatır. “Kaybolan Şehir” şiirinde bahsettiği şehir Üsküp'tür ve Üsküp “Balkanlarda dökülen kanın lale bahçesidir.” (Tanpınar, 2005, s. 162).

Ama o çocukluk yıllarında kimsenin onu zorlamadığı zamanlarda da Selanik'te yaşamaya devam etmiştir. Hatta annesi onun bu tercihinin yadırgamış ve rahatsız olmuştur (Kemal, 2022a, s. 10). Yahya Kemal her ne kadar gelenek, Üsküp, anne metaforu etrafında birleşse de ruh dünyasının muhalif rüzgârlar arasında bocalamaya başladığı açıktır.

3.1.3. Yeni Mektep – Mektep-i Edep

Yahya Kemal beş yaşında iken geleneksel usulle “Şekere bulaşmış bir parça mürekkep yalıtılarak” öğrenci alayına dâhil edilir. Mektep “Yeni” adını nereden almış pek belli değil. Adı “Yeni” olsa da terbiye şekli eskidir. Bu mektebe dair hatırladıkları, ilahiler, sopa yemeler ve haylazlıklardır. Üç senede elifbayı çözemez. Buna rağmen yeni usullerle eğitim veren Mekteb-i Edeb'e geçmeyi hiç istemez. Lakin babasına karşı gelemediği için Mekteb-i Edeb'e yazılır. Bu mektepte üç senede sökemediği elifbayı kısa zamanda söker. Değişen sadece kısa zamanda elifbayı çözmesi değil zihnindeki pek çok fikirdir. Bu durum için “Yeni Mektep'ten Mekteb-i Edeb'e geçişim Şark'tan Avrupa'ya geçişim oldu.” (Kemal, 2022a, s. 35) der. Etkisi düşünüldüğünde buradaki değişim de annesinin ölümü, Üsküp'ün yitirilişi gibi büyük kırılmalardan biri gibi görünür: Şark'tan Avrupa'ya geçmek... Eski usul mektebi sever ama ne öğrendiyse yeni usullü olan mektepten öğrenir. Deddiği gibi ne tam anlamıyla Şark'tan Garb'a geçmiştir ne de Garb'tan Şark'a tam bir dönüşü olmuştur.

3.2. Kendi İsteği Etrafında

3.2.1. İstanbul – Paris

Yahya Kemal'in içinde yer eden şehirler sıralanacak olursa Üsküp, Paris ve İstanbul başta sayılmalıdır. Nice başka şehirler görüp oralarda yaşasa da gönlünde ve dilinde hep bu üç şehir kalmıştır. Üsküp doğduğu ve ruh mayasını aldığı yer iken İstanbul ve Paris zihniyetinin olduğu şehirlerdir. Batı ve Doğu'nun iki sembol şehri sayılabilecek İstanbul ve Paris, Yahya Kemal'in ruh dünyasının iki yakası gibidir.

“Memleketi zindan Avrupa'yı nurlu bir âlem” (Kemal, 2022a, s. 89) gibi görmektedir. Genç yaşta Paris'e kaçarken geride inancını, milliyetini, bütün aidiyetini bıraktığını söyler. Ama hayat hikâyesine bakınca bıraktığını söylediği şeylerin pek de gerilerde kalmadığı görülür. Paris'te kaldığı dokuz yıl, tam anlamıyla “arayış” yılları gibi durmaktadır. Bu “arayış” terk ettiğini, koptuğunu düşündüğü bütün değerlerle yeniden bir yüzleşme ve onları yeni bir gözle okuma imkânı sağlar.

Yahya Kemal her ne kadar değerlerini geride bıraktığını itiraf etse de zihnen uzun süre boşlukta yaşamadığı görülür. Özellikle Albert Sorel'in tarih derslerine ilgi duyar ve bu dersleri hiç kaçırmaz. Bir yandan Fransız şiirini öğrenir ve incelerken bir yandan da divan şiirinin yeni sesini arar. Yetmezmiş gibi Londra'da kaldığı yıllarda bir de Türk destanı yazmaya koyulduğunu

söyler. Ama destanını yazdığı memleketine dönmeyi düşünmez. Bazı geceler rüyasında İstanbul'da olduğunu görür. Uyanıp da Paris'te olduğu fark edince çocuk gibi sevinir. Vatan en büyük arzudur ama ömrünü Paris'te geçirmek ister (Kemal, 2022b, s. 227). Paris'ten İstanbul'a geri dönerken damarlarının koparıldığını (Kemal, 2022a, s. 107) düşünecek kadar Paris'e bağlıdır.

Dokuz yılın ardından memlekete dönerken “Müslümanlaşmış, kendi vatandaşları için fazla mütehassis bir ruha rücu” (Kemal, 2022a, s. 145) etmiş olduğundan bahseder. Bir zaman sonra Paris'e özlemi İstanbul'da yavaşça kaybolur. İstanbul, “sade bir semtini sevmenin bile bir ömre değ”eceği Aziz İstanbul'a dönüşür. Bütün dünya şehirlerinin güzelliklerini yaratan İstanbul'dur ve en mutlu kişi İstanbul'da “çok yıl yaşayan, ölen ve yatan”lardır.

Kendi deyişi ile özetleyelim: Paris'e alafranga olarak firar etmiş, memlekete alaturka olarak dönmüştür (Uysal, 2006, s. 143). Ama içindeki karşıt esintiler hiç dinmemiştir. Yahya Kemal “İstanbul'a dönerken sanki içimden bir şeyler kopuyordu” derken arkadaşı Yakup Kadri, “Sanki memleket dışına hiç çıkmamıştır.” (Karaosmanoğlu, 1990, s. 110) der. Acaba Yahya Kemal hangisidir? Paris'ten kopamayan mı, İstanbul'dan hiç ayrılmamış gibi olan mı? Bütün bir gece “Türk Destanı” yazmak için dönüp duran mı, uyandıığında İstanbul'da değil de Paris'te olduğuna dua eden mi?

3.2.2. Üsküdar – Şişli

Yukarıda belirttiğimiz gibi İstanbul Yahya Kemal'in gözüyle Doğu'nun sembolü olarak görülse de İstanbul yekpare bir şehir değildir. İstanbul semtleri, o semtlerde türlü insanları ve hayatlarıyla birbirinden farklı kültürleri barındırır. Fatih'te geleneksel bir hayat tarzı sürdürülürken Harbiye daha Batıdır. Yahya Kemal Şişli, Taksim, Kadıköyü, Büyükdada gibi alafranga semtlerde kalır. Ama bu semtler onun “Ezansız Semtler” olarak tanımladığı ve çocukların Müslümanlık rüyasını göremeyeceğini söylediği semtlerdir.

Yahya Kemal'i “Ezansız Semtler”de yaşatan elbette ki tercih ettiği yeni hayattır. O, bu semtlerde yaşanan alafrangalığa kayıtsız kalmayı hiç istemez lakin onunla da hiçbir zaman huzurlu olmaz. Çünkü kendi ifadesiyle bu semtlerde dünden taşınan, süregelen bir hayat yoktur: Bu “semtlerde minareler görülmez, ezanlar işitilmez, Ramazan ve kandil günleri hissedilmez.” Buralarda büyüyen çocuklar “Müslümanlığın çocukluk rüyası” içinde büyümeyizler. Kendi “Ezansız Semtler”de yaşasa da ruhu, gönlü daima kenar semtlerdeki bir geçmiş yadigarı gibi yaşayan insanlar arasında kalır.

Taksim'de Park Otel'in pencerelerinden “Üsküdar'ın Dost Işıklarına” bakarak avunur. Şişli ve Kadıköyü'nün alafranga insanları arasında “Kocamustapaşa'nın ‘hüznü bir zevk edinmiş’ mü'min, mütevekkil, yoksul insanlarını hayal ederek teselli bulur.” İçinde gizli bir his ona “Gitme! Kal! Sen bu taraf halkındansın.” dese de kalamaz ve “Ezansız Semtler”e döner.

Onlardan ayrıldığına üzülse de içinde “böyle duygularının kal”masına sevinir, şükreder. Oruçsuzdur ama oruç tutan insanların ikliminde huzur bulur. Aralarında yaşamaz ama o insanlardan biri olmakla gururludur.

Yahya Kemal’in şiirlerinde Üsküdar yaşanacak bir yer olmaktan ziyade maneviyatı ve medeniyeti aksettirmesi yönüyle ele alınmıştır. Üsküdar, bir mekândan çok ruhaniyetiyle öne çıkar (Coşkun, 2008, s. 744). Yahya Kemal orada yaşamaktan ziyade o maneviyatı duymayı yahut görmeyi tercih etmiş gibidir.

3.2.3. Taşra – Şehir (İstanbul)

Yahya Kemal İstanbul’a geldiğinde Galatasaray Lisesi ve ardından Robert Kolejine kabul edilmeyişinin temel sebebi bu okullarda okuyabilmesi için gerekli yabancı dil bilme şartından mahrum oluşudur. Sermet Sami Uysal, “Üsküplü delikanlı” ve daha sonra bizzat tırnak içinde “taşralı genç” ifadesini kullanır (Uysal, 2006, s. 90). Bu cümlelerde Yahya Kemal’in kaydının yapılmamasında üstü örtülü bir şekilde onun “taşralı” oluşu yansıtılmaktadır. Uysal, Yahya Kemal’in taşralılığın küçümsenen etkisini İstanbul’a daha ilk gelişinde hissettiğini ve Paris’e kaçma sebeplerinden birinin de bu olabileceğini söyler (Uysal, 2006, s. 96).

Uysal bu kanaatlerini Münevver Ayaşlı’nın hatıralarını örnek vererek güçlendirmek ister. Münevver Ayaşlı, Yahya Kemal’in “taşralı olmak gibi yenilmez büyük bir kompleksi olduğunu” (Ayaşlı, 2009, s. 67) söyler. Ayaşlı’ya göre Yahya Kemal İstanbul’a gelir gelmez komplekse kapılıp görüştüğü kimseler gibi en ünlü terzilerden kıyafetler alır, onlar gibi davranmaya çalışır ama kâr etmez. İstanbul’a Niş’ten değil de Paris’ten gelmesi lazım geleceğini hemen o zaman fark eder. Ayaşlı; Yahya Kemal’in çok sevdiği Celile Hanım’dan ayrılışını, Celile Hanım’ın bir aralık vapur biletçisine Balkan şivesiyle çıkışmasına bağlar. Yahya Kemal’in çok sevip bağlandığı birinde bile taşralılığı hiç hazmedemediği görülüyor.

Yine Ayaşlı’nın görüşünden hareket edersek: “Nedim’den sonra İstanbul’u en çok seven” (Ayaşlı, 2009, s. 66) edebiyata İstanbul şairi olarak geçen bu büyük sanatçı, aslında hiçbir zaman tam manasıyla İstanbullu olamaz. Onun yaşantısı hep bu ikisi arasında gidip gelir.

Yahya Kemal yemek yemesi (Ortaç, 1960, s. 140) ve kılık kıyafetine özen göstermeyişi (Seyda, 1970, s. 123) gibi bazı özellikleri sebebiyle de pek çok hatıradan eleştirilmesine rağmen aynı sert eleştiriyi yapanlar bile onun medeniyeti duyusu ve ruhî zenginliği konusunda düşüncelerini söylemekten kendilerini alamamışlardır. Bu sebeple Ayaşlı’nın tespiti oldukça ağır kaçmaktadır. Yahya Kemal’in taşra kökenli oluşunun ezikliğini taşıdığı aşıkârdır ama bunu zihni anlamda bir taşralılık olarak görmek oldukça sorunludur.

3.2.4. Kıyafet (Fes – Şapka)

Geçen yüzyılın başında Doğu ve Batı halklarını ayıran en önemli göstergelerden biri de kıyafetlerdi. Fes, Müslüman Doğunun; şapka, Hristiyan Batının en belirgin göstergesi sayılabilir. “Şapka giymeye çok heveskâr” (Kemal, 2022a, s. 101) olan Yahya Kemal, Paris’e kaçarken vapurda ilk iş olarak fesinden kurtulmak ister. Karaya ayak basar basmaz bir dükkândan şapka alıp giyer. Bu onun Batı macerasının ilk alışverişi olması bakımından ilgi çekicidir.

Yahya Kemal şapka ve fes meselesinden birkaç yerde özellikle bahseder. Bunlardan biri Filibe ziyaretini anlattığı yazıdır. Şehri “şapkalı” gezdikleri için Müslüman Türk ahaliye bigâne gibi dolaşmalarını anlatır. Ama bigâne değillerdir. Hatta rast geldikleri bir Türk “şapkalı oldukları halde Türk ve Müslüman” (Kemal, 2022a, s. 47) olduklarını sezmiştir. Bir başka yazısında Üsküp ziyaretini konu edinir. Otuz sene sonra Üsküp’e “şapkalı” olarak dönmüştür. Pek çok yeri ziyaret eder ama okula ilk başladığı Yeni Mektep’i ziyaret edemez. “Zira başı şapkalı” (Kemal, 2022a, s. 35) dır.

Yahya Kemal “eski kıyafetli” insanlara yakınlık duyar ama kendi öyle giyinmez. Başına yeniden fes giymeyi hiç düşünmez ama nazarı hep fesliler arasındadır. Yani kendi tercihi ile sevdikleri yine başka yerededir. Beşir Ayvazoğlu bu çelişkiyi şairin kendince bir “tip” çizmesiyle izah ediyor: “Başka bir deyişle, hem frenk hayatını yaşama alışkanlığından kurtulamayan, hem de öz hayatımızı fevkalâde güzel bulan Yahya Kemal, zamanla iki hayatın da çizgilerini taşıyan –gönlüne göre- bir müslüman tipi çezecektir.” (Ayvazoğlu, 1995, s. 39).

3.2.5. Ben ve Öte

Yahya Kemal’in şiirlerinde bulunduğu zaman, mekân ve bedeninin dışına çıkma isteği görülür. Mehmet Kaplan onun için “Yahya Kemal ‘gerçek’ten hoşlanmaz, hayali sever.” (Kaplan, 1999, s. 261) tespitinde bulunur. Kaplan’a göre Yahya Kemal din duygusunu yitirmesine rağmen sonsuzluk duygusunu yitirmemiştir. Bu sebeple sık sık hayatın darlığından şikâyet eden şair; eski ve yeni, hayal ve gerçek, dün ve bugün, genişlik ve darlık arasında sıkıştığını hissedip ufuklara ve sonsuzluğa özlem duyar.

Yahya Kemal’in özellikle şiirlerinde ele aldığı dinî kavramlar bireysel bir bakış açısıyla değil milletin bir inancı olarak konu edilmiştir. Diğer yandan örneğin “Allah kelimesini Allah’tan değil onun masivasından bahsederken kullanır. Bu kelimeyi ihtiva eden mısralar hüküm değil fiil bildirirler.” (Bilgegil, 2000, s. 550). Kaya Bilgegil Yahya Kemal’in bu yönünün inanç ile ilişkilendirilebilecek diğer kelime ve kavramlar için de geçerli olduğunu söyler. Örneğin ruh kelimesini her zaman dinî manada kullanmadığını ‘varlık bahsinde, cesedin mukabili, bazı semtlerdeki ruhanî havanın âmili,

latifelerden meydana gelen heyet, benlik, iç âlem, asıl ve künh ifade edilirken' şiirlere girdiğini ifade ediyor (Bilgegil, 2000, s. 570).

Fakat Yahya Kemal din duygusunu tamamen yitirmiş ve kavramlarıyla da masivayı ele almış bir şair midir? Özellikle Kaya Bilgegil'in yukarıda alıntılıadığımız çalışması edebiyat âleminde epey tartışılmıştır. Bu tartışmadan hareketle onun deistliğine dair yazılar da kaleme alınmıştır. Ama hakikatte yöntemi ve muhakemesi oldukça su götürür üstelik tamamlanmamış bir çalışma biçimiyle Yahya Kemal hakkında kesin hükümler vermek haksızlık olur. Üstelik Orhan Okay, *Deizm Polemiği ve Yahya Kemal'de Din Duygusu* adlı bildirisinde Yahya Kemal'de inanç mevzusunda kesin kararlar vermenin oldukça güç olduğunu söyler. Okay'ın şu söyledikleri bu makalenin araştırma konusuyla da örtüşür: "Hâlbuki Yahya Kemal'in şiirlerine dikkat edildiğinde inancının, şüphelerinin, tereddütlerinin azabını duyan bir insanı, hiç olmazsa zaman zaman hissetmemek mümkün değildir." (Okay, 2001, s. 70).

Yahya Kemal'in inanç üzerine düşünceleri bütün hayatı boyunca değiştiği gibi inancın ötesinde bir sosyal ve estetik mesele olarak algılanabilecek zenginliktedir. Bu zenginliğin altında dile getirmeye çalıştığımız "arada" duyuş ve hissedişlerin hatta ruh dünyasındaki kırılmaların çok erken başladığını ve ömrü boyunca da devam ettiğini gösterir. Hayatı ile hayalleri arasındaki yaklaşım uzaklaşmalar onun sanatının hakiki yönü gibi durmaktadır.

4. Huzuru Arayış

4.1. Dönülen Ev

Turgut Uyar, Yahya Kemal'in tarih anlayışı için, "bir oluşum, bir süreç değil, bir anılar toplamıdır" (Uyar, 2021, s. 609) der. Yahya Kemal'in sadece tarih anlayışı değil; onun hayatı, duyuşu, yaşayışı ne varsa anılar toplamıdır. Camille Jullian'ın "Fransız milletini bin yılda Fransız toprağı yarattı." (Kaplan, 1999, s. 271) sözünü kendine düstur eden şair, "devam [imtidad]" kavramını fikrî bir hareket noktası hâline getirir.

Paris'ten döndüğü günlerde devam düşüncesini "Akdeniz medeniyeti" üzerine inşa etmeye koyulur. "Türklüğü tarih ortasında ve coğrafyada aramaya giriş[ir]; onun Anadolu Rumeli ve İstanbul'daki yerleşme ve gelişmesini belgelere dayanarak araştır[ır]; böylece, Türklerin Anadolu'ya giriş tarihi olan 1071 Malazgirt zaferini bir başlangıç olarak al[ır]." (Kudret, 1997, s. 605). Özellikle Heredia'nın soneleri etkisinde "Nev Yunani" tarzda "Sicilya Kızları" ve "Biblos Kadınları" şiirlerini yazar. Yakup Kadri şairin o günlerini şöyle anlatır:

Yahya Kemal aynı yerin şarkılarını büsbütün başka bir sesle söylemeye başladıktan sonra bu romantik hava 'neohellenique' diyebileceğim bir rüzgârla dağılıp gitmişti. O andan itibaren

Büyükada, bizim nazarımızda, artık Nenfe'lerle, yarım tanrıçaların konutu ve ölümsüz erlerle ölümlü dişilerin kavuşma yeri olan ve kıyılarında sesleri büyülü sirenler dolaşan, fakat, şimdi hiçbir harita üstünde izleri bile görünmeyen efsane adalardan biri haline gelmişti. (Karaosmanoğlu, 1990, s. 135).

Önce Dünya Savaşı ardından da işgal günleri dolayısıyla Yahya Kemal'in Yunan düşüncesinden koptuğunu ve daha da yerli fikirlere doğru yöneldiğini söylemek mümkündür. Beşir Ayvazoğlu, Yahya Kemal'de "Nev Yunanî"likten sonra yerli ideallere doğru yöneldiği "1912'den 1922'ye kadar geçen yıllarının onun hayatının hakiki şekillenme dönemi olduğunu" (Ayvazoğlu, 2002, s. 47) söyler ve şairin bu yıllarını Eve Dönen Adam metaforuyla adlandırır. Ayvazoğlu'nun bu adlandırmasında Yahya Kemal "evden kaçan", sonra "eve dönen" ve en son "evdeki yangın"la ilgilenmeye çalışan aydın bir Türk genci hüviyetindedir.

Oysa ömrü boyunca evsiz yaşamış ve birbirine zıt yığınla düşünceyi birleştirmeye çalışmış Yahya Kemal için bir "ev" metaforu oluşturabilmek sorunlu bir meseledir. "Kaçmak" veya "dönmek" fikrini Yahya Kemal'de bir yere bağlı olarak düşünmek zordur. Niyeti ve düşünceleri ne olursa olsun gerçek olan şey; kaçtığı Paris'te "sığınmacı", döndüğü İstanbul'da terk ettiği "ev" in fertlerinden biri olduğudur. Paris'i sevmesi, oradan kopmaması bu gerçeği değiştirmez. Yahya Kemal de her sığınmacı gibi daima tedirgindir. O dönem Paris'inde yaşadığı masalsi hayatı belli bir maddi destekle sürdürebilmektedir ve süresi kısıtlıdır.

Daryush Shayegan da sığınmacıyı tedirgin bir insan olarak görür. Bu yüzden de her şeyden korktuğunu "Emniyet Müdürlüğü'nden, sığınmacılar bürosundan, yolunu şaşırılmışlar sığınağından. Kendi gölgesinden korkar. Gururu ve özsevgisi de dâhil her şeyi kaybetmekten korkar (...) Öldükten sonra cesedinin başkalarının başına kalmasından çekinir." (Shayegan, 2012, s. 100). Yahya Kemal Paris'te sanat ortamlarında yer bulmuş bile olsa sonuçta ülkesindeki istibdattan kaçmış bir sığınmacıdır. Onun genç yaşında Paris her ne kadar sıcak görünse bile o aileden biri olmadığını farkındadır. Belki tam da Shayegan'ın düşündüğünü hissettiği için oralarda bir Türk destanı yazmaya koyulmuş ve gerçekten "sığınabileceği" bir tarih inşa etmeye başlamıştır.

Sığınmacının yabancı olduğu yüzlerde duyduğu bu endişeye karşın "konuşmayı, anlamayı sevmeyi, özlemeyi, sıcaklığı, şefkati, özeni, bağlılığı, fedakârlığı erkek ya da kadın olmayı evde, evdekilerden öğreniriz." (Birkan, 2021, s. 19). Yaban diyarın korku ve endişesine karşın evin güven ve sevgisi vardır. Yahya Kemal'in yurda döndüğünde karşısında böyle aşına yüzler bulduğundan şüphe yoktur. Ama bu aşinalıklar "ev" in onu beklediği anlamına gelmez. Zaman hiçbir şeyi aynı bırakmadığı gibi evi, sakinlerini hatta terk edip gidenlerini aynı bırakmaz. "Eve dönmek için her zaman çoktan geç kalındığını, ne dönülen yerin bırakılan yer, ne dönen kişinin vaktiyle giden

olduğunu hepimiz kendi hayatımızdan biliriz.” (Gürbilek, 2020, s. 31). Yahya Kemal yurda döndüğünde neleri yitirdiğini “Kaybolan Şehir” şiirinde derin bir yoksunluk içinde anlatır. Dün ile bugünü, hayal ile hakikati fikir ve estetik duyusunun boy verdiği bu kaynaklar ile bağının kesilmesi Mehmet Kaplan’ın ifadesiyle onu inançsızlığa kadar götürür (Kaplan, 1999, s. 261).

4.2. Kaybedileni Aramak

Ağaç yuva dışında da kuş için bir barnaktır, diyen Bachelard “yuvayı barındırma onuruna sahip olan ağaç, yuvanın gizine de katılır,” (Bachelard, 1996, s. 117) düşüncesindedir. Yahya Kemal’in Üsküp’teki yuvası dağılmıştı ama o yuvayı barındıran ağaç ayakta idi. Üsküp kaybedilse de İstanbul, Üsküp’ün gizine sahipti. Yahya Kemal’in İstanbul’da böylesi bir gizlin peşine düştüğünü söylemek mümkündür. “Açık Deniz”, “Ses”, “Nazar”, “Erenköyü’nde Bahar”, “Deniz Türküsü”, “İtri” gibi şiirler bu gizi arayan şiirler olarak okunabilir. Bu şiirlerden sonra İstanbul “bir roman kişisi” (Süreya, 2006, s. 404) gibi belirmeye başlar.

Arayış günleri onu yer yer nihilizmin büyük boşluklarına taşısa da bir parçalanmaya götürmez. Yahya Kemal, olumsuzlukları bir terkip etrafında birleştirmeyi başarır. Tanpınar’ın ifadesiyle: “Bir taraftan yeniyi ve eskiyi tıpkı bu bölünen aile kolları gibi devam ettirir, öbür yandan da batılı şiirimizde eskiyle bir birleşme haddi arar.” (Tanpınar, 2005, s. 155). Ömrünün son yıllarına doğru yitirdiklerini ve o yitiklerinin nerelerde uç verdiğini görme ve anlatma peşine düşmüş gibidir. “Ziyaret”, “Atık Valdeden İnen Sokakta”, “Kocamustapaşa”, “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” gibi şiirleri bu his ve arayışların daha açık bir delili olarak okunabilir. Süheyl Ünver, “Atık Valde’den İnen Sokakta” ve “Kocamustapaşa” şiirlerinin Üsküp’ten ilham alınarak yazıldığını daha evvel İstanbulluların umurunda bile olmayan iki semtin Yahya Kemal’in dile getirişyle öne çıktığını söyler:

O İstanbul’da Niş ve Üsküb’ü arıyordu. Zira oraları ufak ve kubbeli camiler, Roma kaldırım sokaklar, birer katlı dükkânlar, bir buçuk iki katlı evler, bunları güzelleştiren ufak mahalle mektepleri, suyu ‘Ve sekahüm Rabbühüm şeraben tahirâ’, ‘Ve Cealnâ minel mai külle şey’in hây’ ayetlerini okuyarak akan çeşmeler, sebircikler, medresiciklerle doluydu. Müslüman- Türk kültürüne has bir incelikle o şehir ve bucaklarımızı bizim dekorlarımız süslüyordu. (Ünver, 1980, s. 141).

Çocukluk günlerinde şehre tepelerden bakmayı seven şair bu alışkanlığını İstanbul’da hiç vazgeçmeden devam ettirir (Karakuş, 2018, s. 38). Üsküp’ün Vardar’a bakması gibi tepelerden denize bakan Üsküdar’ı çok sever. Tıpkı Üsküp gibi merkezde iki büyük camisi olan Üsküdar onu çocukluk günlerine çağırın bir sihir yeri gibidir. Bu yakınlıklar vesilesiyle Üsküdar’ı İstanbul’un fethini gören talihli bir semte, Kocamustafaşa’yı İstanbul’u fetheden ruhu

taşıyan insanların mahallesine, bir rüyada gördüğü Eyüp'ü de "İslam cennetinin bir bahçesine" (Kemal, 2017, s. 106) benzetir.

Mehmet Kaplan'a göre "Yahya Kemal'in İstanbul'un eski semtlerinde aradığı şey, tarih ile beraber kaybetmiş olduğu ve kaybettiğine çok üzüldüğü 'manevi' havadır." (Kaplan, 1999, s. 264). Bu semtlerin halkını da tıpkı Malazgirt ovalarından Konya'ya, Bursa'ya, Filibe'ye ve dahi Üsküp'e ulaşmış halkla aynı bulur. Bu sebeple Yahya Kemal kendisinin "onların meşrebi, iklimi ve ırkından" olduğunu söyler. "Kuru ekmekle bayat peyniri lezzetle yiyen, çeşmeden her su içerken 'Şükür Allah'a!' diyen", "sade maişetlerin en safında" ve "ruh esen kuytu mezarlıkların etrafında, biraz ahşapla, biraz kerpiç"ten mütevazı dünyalarında yaşayan insanların fetihten bugüne süregelen bir hayatı sürdürdüklerine inanır. Sade yaşamışlardır ama büyük eserler çıkarmayı bilmişlerdir. Sadece Süleymaniye bile kendi kubbesi altında her şeyi tutup saklayabilecek bir kudrete sahiptir. Bu sebeple de şair, asırlardır ufuklarla yarışan akıncı cetlerinin ihtirasını onun ruh ikizlerinde aramış ve bulmuş gibidir: "Öyle sinmiş ki bu vatan semtine milliyetimiz / Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz." (Kemal, 2021, s. 26). Ama esas pay millet olabilmekte ve onu devam ettirebilmektir:

Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan
 Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;
 Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
 Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.
 Sızlatır bazı saatler dayanılmaz bir acı
 Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.
 Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda! (Kemal, 2021, s. 29).

Oysa Yahya Kemal, Rakofça kırlarının hür havasında yüreğinde akıncı cetlerinin ihtirasını duyarak büyümüştü. Yıkımın büyüklüğünün farkındaydı. Ama yine biliyordu ki "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" beliriveren, "nefer esvaplı biri"lerinde devam eden ve hiç sönmeyecek olan bir ruh vardı: "Görünür halka bugünlerde teselli gibi o / Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde / Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde." (Kemal, 2021, s.5).

Yahya Kemal'in ömrünün sonuna doğru sığındığı kenar semtlerde insanlar gerçekten "aziz ve mütevekkil" insanlar mıydı, bu tartışılabilir ama Yahya Kemal'in onları tarihin dünden bugüne devam eden insanları olarak gördüğü bir gerçek. Onu sur diplerinde fetih günlerinin hülyası içinde, vatan semtlerinin kaldırımsız, daracık sokaklarında ve beş yüz yılın bakiyesi gibi dolaştıran da böyle bir his olmalıdır. Ama Yahya Kemal bu semtlerde uzunca kalamaz. Dönüp geldiği yer "Ezansız Semtler"dir. Bir tarafı Fatih'teyse öte

tarafı hep Harbiye'dedir. Adımının birini Kocamustapaşa'ya atmışsa ötekini Cadde-i Kebir'e uzatır. Huzuru da huzursuzluğu da bu ayrılığın içinden doğar. Bu yüzden ömrünün sonuna kadar "İstanbul'da bir göçebe olarak yaşaması" (Süreya, 2006, s. 400) bir "ev"e sahip olamadan ölmesi onun huzursuzluğunun en net göstergesidir.

5. SONUÇ

Yahya Kemal Türk edebiyatında gelenek ile moderni sentezleyebilen bir şair olarak haklı bir yer edinmiştir. Düşünce ve sanattaki esas yeri sentezleme kabiliyetinden gelmesine rağmen onun sevip özledikleri ile yaşantısı birbirinden kopuk, birbiriyle çelişen bir görünüme sahiptir. Yahya Kemal üzerine yapılan çalışmalarda onun sentez kabiliyetine ağırlık verilirken bu birbiriyle uyuşmayan eylem ve söylemi üzerinde pek durulmamıştır.

Yahya Kemal'in geleneksel duyuş ve düşüncesinde annesi ve Üsküp'ün önemi büyüktür. Yahya Kemal'in önce annesini peşinden de Üsküp'ü yitirmesi onun hayatında ve ruh dünyasında büyük yıkımlara yol açar. Bu sarsıntı ile şair, aidiyetlerinden kopuşun içine düşse de onu tutan yine anne ve Üsküp olur. Yahya Kemal geleneği savunurken "yeni"yi reddetmez. Yeni elbette vardır ve olacaktır. Ama o mazinin kökleri üstünde yeşermelidir. Bu metaforu "imtidat" olarak tanımlar.

Yahya Kemal'in yitirdiklerini arayışı Paris'le başlar. Gerek Albert Sorel'in tarih dersleri gerekse HJ Heredia'nın mitolojiden beslenen soneleri onda yitirdiğini aramak ve bulmak adına ümit verir. Bu bakımdan o kaçıp uzaklaştığı yerde gelenekle nerede ve nasıl temas kurabileceğinin yolunu öğrenmiş olarak geri döner. Gelenek darbe almıştır ama besleyiciliğini yitirmemiştir. Şair İstanbul'da bu besleyen damarı bulmaya ve genişletmeye çalışır.

Yahya Kemal'in arayışları İstanbul'da da devam eder. İlk zamanlarda Nev Yunanî bir düşünüşle geleneğe bağlanmaya çalışan şair zaman içinde daha milli kalıplar içinde düşünmeye başlar. İstanbul'un o Üsküdar, Eyüp, Kocamustafapaşa gibi kenar semtlerin insanlarında ve mimarisinde aradığı "devam" düşüncesinin izlerini bulur. Buralardaki hayat ile doğup büyüdüğü Üsküp arasında yakınlıklar kurar. Ömrünün sonuna doğru bu semtlerde daha çok zaman geçiren şairin son dönem şiirinde de bir geriye çekiliş olduğu gözlemlenir. Ayrıca İstanbul'un bu kenar semtleri edebiyata onun tarafından kazandırılmıştır.

Yahya Kemal Üsküdar, Eyüp gibi semtleri sevmesine karşın Şişli Beyoğlu gibi kendisinin "Ezansız Semtler" adını verdiği alafanga semtlerde yaşar. Giyinişi, düşünüşü, zevkleri bu alafanga semtlerle uygundur. Bu yüzden onun yaşantısı ile özlemleri/sevdikleri arasında derin bir uçurum göze çarpar. Ondaki sentez kuvvetinin altında böyle derin bir yarılma olması üzerinde daha çok düşünülmelidir.

Yahya Kemal'in düşüncesi ile yaşantısındaki çelişki bir "Doğu-Batı" karşıtlığı içinde ele alınabilir. Aile içinde annesi geleneksel bir dünyayı temsil ederken babası daha çok modern bir âlemi karşılar. Üsküp, Doğulu iken Selanik modern ve Batılıdır. Kocamustafapaşa, Üsküdar, Eyüp gibi semtlerde fetihten beri devam edip gelen insanların çehrelerini bulurken Şişli, Moda gibi "Ezansız Semtler"de dünden kopmuş, kökensiz insanları görür. Bütün ömrü boyunca Doğulu diyebileceğimiz geleneksel değerleri savunur ve onları anlatırken yaşamı, zevkleri Batılıdır ve "Ezansız Semtler"den tarafa durur. Onlar gibi giyinir, hayata onlar gibi bakar, onlar gibi yaşar. Ayrıca bu yaşantısını değiştirmeye çalışmamıştır.

Yahya Kemal ne eve dönmüş ne de evden ayrılmıştır. Asıl sorun şairin kaçışı veya dönüşü değil "ev" imgesini annesinin ölümüyle çok erken yitirmesidir. Gelenek onun eserlerinde koruyan ve besleyen bu sebeple de "sığınılan" bir eve dönüşmüş gibidir. İnsan zamanının havasını teneffüs etmelidir ama ona karşı ayakta kalabilmesi ancak dünün sağlam köklerine tutunmasıyla mümkündür.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarın herhangi bir çıkarlı dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ayaşlı, M. (2009). *Hamine'nin suret aynası*. Timaş.
- Ayda, A. (1984). *Böyle idiler yaşarken*. Ayyıldız Matbaası.
- Ayda, A. (1998). *Bir demet edebiyat*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1995). *Yahya Kemal eve dönen adam*. Ötüken Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2002). Beşir Ayvazoğlu İle Konuşma. *Kaşgar*, (26), 47.
- Ayvazoğlu, B. (2008). *Yahya Kemal "eve dönen adam" ansiklopedik biyografi*. Kapı Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*. (A. Derman, Çev.) Kesit Yayıncılık.
- Banarlı, N. S. (1960). *Yahya Kemal'in hatıraları*. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Baydar, M. (2015). *Edebiyatçılarımız ne diyor*. İletişim Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2000). Yahya Kemal'in şiirlerinde din. K. Yetiş (ed.), *Yahya Kemal İçin Yazılanlar Cilt 2* (s. 555) içinde. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Birkan, T. (2021). *Sol: evin reddi*. Metis Yayınları.
- Coşkun, S. (2008). Şehirde medeniyeti okumak -Yahya Kemal'in şehri / Mekânı okuma biçimi üzerine-. K. Yetiş (ed.), *İstanbul Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası V* (s. 744) içinde. İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı.
- Dizdaroğlu, H. (2000). Doğumunun 70. yılında Yahya Kemal Beyatlı. K. Yetiş (ed.), *Yahya Kemal İçin Yazılanlar Cilt 2* (s. 61) içinde. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Gürbilek, N. (2020). *İkinci hayat*. Metis Yayınları.
- Hisar, A. Ş. (1959). *Yahya Kemâl'e veda*. YKY.
- Kaplan, M. (1999). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 2*. Dergâh Yayınları.
- Karakuş, E. (2018). *Yahya Kemal ve Üsküp*. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1990). *Gençlik ve edebiyat hatıraları*. İletişim Yayınları.
- Kemal, Y. (2017). *Aziz İstanbul*. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Kemal, Y. (2021). *Kendi gök kubbemiz*. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Kemal, Y. (2022a). *Çocukluğum gençliğim siyasî ve edebî hatıralarım*. İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Kemal, Y. (2022b). *Eğil dağlar*. İstanbul Fetih Cemiyeti.

- Kudret, C. (1997). *Edebiyat kapısı*. YKY.
- Moran, B. (2002). *Türk romanına eleştirel bir bakış 1*. İletişim Yayınları.
- Okay, O. (2001). Deizm polemiki ve Yahya Kemal'de din duygusu. K. Yetiş (ed.), *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası IV* (s. 70) içinde. İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı.
- Ortaç, Y. Z. (1960). *Portreler*. Akbaba Yayınevi.
- Seyda, M. (1970). *Edebiyat Dostları*. Kıtış Yayınları.
- Shayegan, D. (2012). *Yaralı bilinç*. (H. Bayrı, Çev.) Metis Yayınları.
- Süreya, C. (2006). *Şapkam dolu çiçekle*. YKY.
- Şenler, Y. (2008). Yahya Kemal ve Paris. K. Yetiş (ed.), *İstanbul Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası V* (s. 153-155) içinde. İstanbul Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Yahya Kemal*. Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2019). *Huzur*. Dergâh Yayınları.
- Uyar, T. (2021). *Korkulu ustalık*. YKY.
- Uysal, S. S. (2006). *Şiire adanmış bir yaşam Yahya Kemal Beyatlı*. Bilge Kültür Sanat.
- Ünver, S. (1980). *Yahya Kemal'in dünyası*. Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları.